

*Rødning Mejeri blev som det første på egnen oprettet i 1887,
Mollerup i 1888 og Ørum først i 1918.*

Læs en god artikel om Ørum Mejeri på side 13.

Medlemsblad nr. 1, 28. årgang 2021

Tjeleegnens Lokalhistoriske Forening

Navn, adr., tlf., mail: Funktion 2020

Karsten Sørensen
Vestergade 8, Ørum - 8830 Tjele
42251520
karsten@orumnet.dk

Formand

Karen Vesterby
Melgårdsvej 15, Rødding - 8830 Tjele
40640429
vesterby@godmail.dk

Næstformand

Per Vester
Lærkevej 21, Ørum – 8830 Tjele
40486029
kaper@lic-mail.dk

Kasserer

Jørgen Dalager
Vråvej 24, Pederstrup - 8830 Tjele
23478928
nederskov@dalager.com

Redaktør – Tjele på Tværs

Knud Erik Hansen
Grønhøjvej 1, Kvorning – 8830 Tjele
21375587
ke.hansen@live.dk

Sekretær

Jan Dalsgaard Johannesen
Norupvej 8, Vammen – 8830 Tjele
86690905
jan.dalsgaard.johannesen@gmail.com

Medlem

Marianne Lybek Witt
Søndermarksvej 13, Ørum – 8830 Tjele
25610087
mariannewitt@hotmail.com

Medlem

Tjeleegnens Lokalhistoriske Arkiv

Tjelevej 8 - Ørum - 8830 Tjele
tlf.. **29876703**

e-mail: info@tjelearkivet.dk

www.tjelearkivet.dk

Åbent hver mandag kl. 14 – 17.
(Ferielukket i juli måned)

Kommende arrangementer

- *Nej, vi kender ikke fremtiden, men hvis, så*

Vi prøver igen!

Forårstur til Gøtriks borg.

Ved foredraget i Tjelecenteret den 6. november 2019 gav museumsinspektør **Turi Thomsen** et bud, eller rettere flere bud, på, hvad jordhøjen ude i Foulum enge måske har været anvendt

som. Det var et særdeles spændende foredrag, som efterlod tilhørerne med flere spørgsmål end svar. Annoncen for daværende foredrag tog udgangspunkt i gamle sagn og fortællinger, og ifølge disse, så skulle det runde plateau være rester af et gammelt borganlæg, opført af Kong Gøtrik omkring år 800-810. Dette var perioden hvor Gøtrik var regent.

Ifølge åreringsdatering skal fundne egeplanker/stolper på stedet henføres til midten af 1300 tallet. Ifølge et pilotprojekt fra 2014 så har hvert andet sogn som gennemsnit en skjult middelalderborg. Alene i region Midtjylland er der kendskab til 100 borganlæg, så i teorien mangler der 200. Nu er den en kendt sag, at mange arkæologiske fundsteder indeholder rester fra mange tidsperioder. Dette kunne sandsynligvis også være tilfældet ved Gøtriks borg. Som Turi Thomsen påpegede, så kræver det nærmere arkæologiske undersøgelser af området for at få viden og indsigt til (forhåbentlig) at kunne afdække historien omkring Kong Gøtriks Borg.

Kært barn har mange navne, dette gør sig også gældende for Gøtriks Borg, Gøtriks

Høj. På matrikelkort fra 1818 er forhøjningen indtegnet og nævnt som *Gjörre Höi*. De tilstødende engdrag er nævnt som *Vestre Gjörrie Eng* og *Østre Gjörre Eng*. *Gjörre* er et gammelt nordisk kvindesnavn.

Turi Thomsen har på ny indvilliget i at samle trådene op ved en forårstur til Foulum enge, **tirsdag den 11. maj 2021 kl. 18.30.** - Det allerbedste er at høre historien på stedet! - Så kære venner, på med gummistøvlerne, medbring evt. en lille klapstol, kaffe eller hvad man nu måtte ønske at nyde, efter anden del af fortællingen om Kong Gøtriks borg.

Adkomst til stedet i Foulum enge vil finde sted fra Sønderupgård, Sønderupvej 8, 8830 Tjele. Her vil der være skiltning som anviser parkering.

Alle er hjertelig velkommen. Entre 30 kr.

Vi prøver på ny!

Sommertur til Viskum Hovedgård.

Onsdag den 11. august 2021, kl. 18.30

Ejeren af Viskum Hovedgård, **Jens Petri Petersen**, har med stor velvilje imødekommet et ønske fra Lokalhistorisk Forening om et besøg på Tjeleegnens smukkeste beliggende Herregård. I 1695 blev Viskum opkøbt af

Skeel slægten på Gammel Estrup. Her indgik den sammen med 6 andre Hovedgårde som en del af Grevskabet Skeel. Fra den tid og frem er den blevet benævnt som en Hovedgård.

Noget af det tidligste hvor stednavnet Viskum optræder er tilbage i 1442. Her fremgår det, at herregården Viskum fik tilkendt Birkerettigheder. Viskum Kirke og Viskum Hovedgård ligger på en landtange, som strækker sig ud i Nørreådal, hvilket resulterede i, at man tidligere var omkranset af sumpede engdrag, dog ikke mod nordvest. Det er denne beliggenhed, som er årsag til navnet Viskum. Ifølge den vanlige tolkning af stednavne fra ældre tid, er stednavnet Viskum en sammensætning af Wisk og -um, hvilket betyder henholdsvis *Sump* og *hjem*, - altså *Sumphjem*. At der har været mennesker på denne lokalitet langt tidligere, er der ingen tvivl om. Arkæologiske udgravninger indikerer, at Viskum Hovedgårds oprindelse måske skal søges helt tilbage til yngre jernalder.

Alt dette og mere til, vil museumsinspektør **Turi Thomsen** denne aften delagtiggøre os i. Med sin enorme viden og fremragende fortælleevne forstår Turi at tryllebinde os alle. Først vil **Jens Petri Petersen** dog byde velkommen og fortælle lidt om, hvad Viskum Hovedgård er for en størrelse i dag.

Vi slutter aftenen med et lille traktement, (Snitter, øl, vin og vand). Alle er velkommen.

**Pris medlemmer: 40 kr. – ikke
medlemmer: 60 kr.**

Over Viskum Skole -

fra en tid med griffel og skifer.

For nogle måneder siden blev jeg kontaktet af en Ejvind Aae, Aulum. Ejvind kunne oplyse, at han var i besiddelse af en gammel eksamensprotokol fra Over Viskum skole, og dertil en gammel slægtsbog over familierne Andersen, Storgård, Thorsager-Vejrumholt, Saabye og Qvist, alle med relation til Vejrum området. Vi havde en længere snak, og her fortalte Ejvind om sin mor, Johanne Andersen, som var barnefødt 8. februar 1901 på Eskildgård (Hovmosevej 6, Vejrum Nør-

remark). Som samtalen skred frem, tænkte jeg, at der så sandelig var masser af stof til en god fortælling. På et tidspunkt spurgte jeg Ejvind, om han ikke kunne skrive en historie om sin mor og hendes familie til *Tjele på Tværs*. Enden blev, at han ville skænke Tjeleegnens Lokalhistoriske Forening både eksamensprotokol og slægtsbog, såfremt jeg ville aflægge ham en visit for at afhente bøgerne. Jeg kørte til Aulum og fik omtalte bøger med hjem. Der er slægtninge, som har udtrykt ønske om at låne disse, inden vi overdrager materialet til Tjeleegnens Lokalhistoriske Arkiv. Historien, som Ejvind Aae skulle have skrevet, ville bl.a. have omhandlet Over Viskum Skole, da Ejvinds mor Johanne Andersen var skolesøgende her fra 1908 til 1915. Hun figurerer i omtalte eksamensprotokol, som omhandler perioden 1912/1919.

Ved indvielsen af den nye skole i Vejrumbro 1958 var det slut med skole i Over Viskum. Der havde da været skole siden 1823. Den første skole blev opført i 1823 og var beliggende i det som kaldtes Viskum by. I 1885 opførtes en ny skole på den jordlod, som tilhørte sko-

len, denne lod lå ca. 0,5 km. vest for den gamle skole. Ved opførelsen blev en del af Vejrum skoledistrikt tilført Over Viskum Skole. Denne tilførsel resulterede i en forøgelse af elevtallet fra 30 til 50.

Den 23. maj 1959 sælger Ørum-Viskum-Vejrum Sogneråd skolen og dens jordtilliggende på 7 tdl. til Vilhelm Wøhliche for 20.000 kr. Vilhelm Wøhliche var Over Viskums repræsentant i sognerådet, hvor han også var næstformand. Denne handel affødte et sandt ramaskrig blandt skoledistriktets medlemmer. Især den tidligere forpagter af jorden, Svend Knudsen, tog skarpt afstand fra fremgangs måden. Sagen havde dagspressens (Viborg Stifts Folkeblad) bevågenhed, da Svend Knudsen anlagde sag mod Sognerådet. (Forløbet findes i diverse artikler, som vil blive lagt på Arkivets hjemmeside). Det var et forløb, som ikke tjente Sognerådet til ære. Det kunne godt være her, at begrebet "sognerådspolitik" måske tog sin oprindelse. Sagen ender med et salg til Vilhelm Wøhliche. Det fremgår af skødet fra maj 1959 at: *"Køberen forpligter sig til at overlade beboerne i Over Viskum skoledistrikt ejendommens bygninger til brug som forsamlingslokale og som venterum for børnene, når disse afhentes af skolebil, ligesom også den i skolen værende lejlighed tilfalder beboerne til udlejning"*. V.W. dør den 12 april 1961, og efterfølgende overdrager enken Dagmar Wøhliche skolen vederlagsfrit og uden jordtilliggende til et nystiftet Amba. "Over Viskum Skole", et selskab bestående af beboere i det tidligere skoledistrikt. Skolen har siden fundet anvendelse som forsamlingshus for egnen, ligesom lejligheden har været udlejet.

I forbindelse med anlæg af en højspændingsforbindelse mellem Kassø og Tjele blev selskabet tilbudt en erstatning fra Energinet.dk, da højspændingsledningerne fik et forløb meget tæt på bygningen. Det endte med, at den gamle skole blev solgt til Energinet.dk, et salg, som blev godkendt

på en generalforsamling den 4. marts 2014. Efterfølgende blev selskabet nedlagt og formuen udbetalt til beboerne på ejendommene i det tidligere skoledistrikt. Ejendommen, der efterhånden var i meget dårlig stand blev nedrevet i 2017/18. Det er tankevækkende, at den ældste skole fra 1823 stadigvæk er i brug som bolig, mens bygningen fra 1885 er nedrevet med den begrundelse, at den var fundet uegnet som bolig.

Der knytter sig i sagens natur en masse episoder og personer til skoletiden, her iblandt en række af lærere. Her er Over Viskum Skole ingen undtagelse. Fra 1878 og til 1921 var Peder Marius Pedersen skolelærer ved Over Viskum Skole. Af omtalte eksamensprotokol fremgår det, at P. M. Pedersen var leverandør af adskillige elever. Min nysgerrighed blev vakt, og i min søgning efter yderlige oplysninger om bemeldte herre, søgte jeg i bogen "Viborg amts degne-og skolehistorie". Af den fremgår det, at han 22 år gammel tiltræder stillingen som lærer og kirkesanger 14. februar 1878, ved henholdsvis Over Viskum Skole og Viskum Kirke. Kort forinden var han blevet gift (21. december 1877) med Dorthea Jensen, en ungmø på kun 16 år (født 1. maj 1861)! Tjep har det gået med den "eksamination" for allerede den 2. august 1878 nedkommer Dorthea med en dreng, og så går det ellers slag i slag de næste 29 år med yderlige 17 fødsler. Alle børnene blev døbt med mellemnavnet Viskum. Man kan da få den tanke, om Lærer Pedersen var provisionslønnet. Efter endt lærergerning ved Over Viskum Skole flytter P.M.P og Dorthea til Bjerringbro. Her dør Dorthea

1927 efter et opslidende liv med børnefødsler, og hvad dertil hører. 1932 dør P. M. Pedersen samme sted. Den sidste lærer(inde) ved Over Viskum Skole var Kristine Jacobsen. Hun virkede fra 1954 og til 1958, hvor eleverne blev overført til den nye skole i Vejrumbro. Det var måske også på tide, en tidligere elev udtrykte det således: *det var nok begrænset, hvad vi lærte, - udover at klippe julepynt.*

Set med de muligheder vi har i dag, har det været liv med en begyndelse og en slutning, og der imellem et fastlåst slid dag efter dag. Cirklerne var små, tid til håb og drømme var begrænset. Det var nok en mere over-skuelig verden, måske også indskrænket, man tænkte ikke i alternativer. Man var sat et bestemt sted i verden, havde bestemte tilhørsforhold til tro, kønsroller, børneopdragelse og politisk overbevisning, om man havde en sådan. Tænk om vi kunne invitere Dorte ind i vores hus i dag, lade hende få et kig på vores levevis, vores tilværelse med alskens tekniske bekvemmeligheder. Tænde for den store blanke ”skifertavle” og lade hende kigge/høre på... mon ikke hun hurtigt ville sige tak for kaffe og ønske os ”guds fred” på vej ud af døren.

Karsten Sørensen.

Graveren faldt over en sten på kirkegården

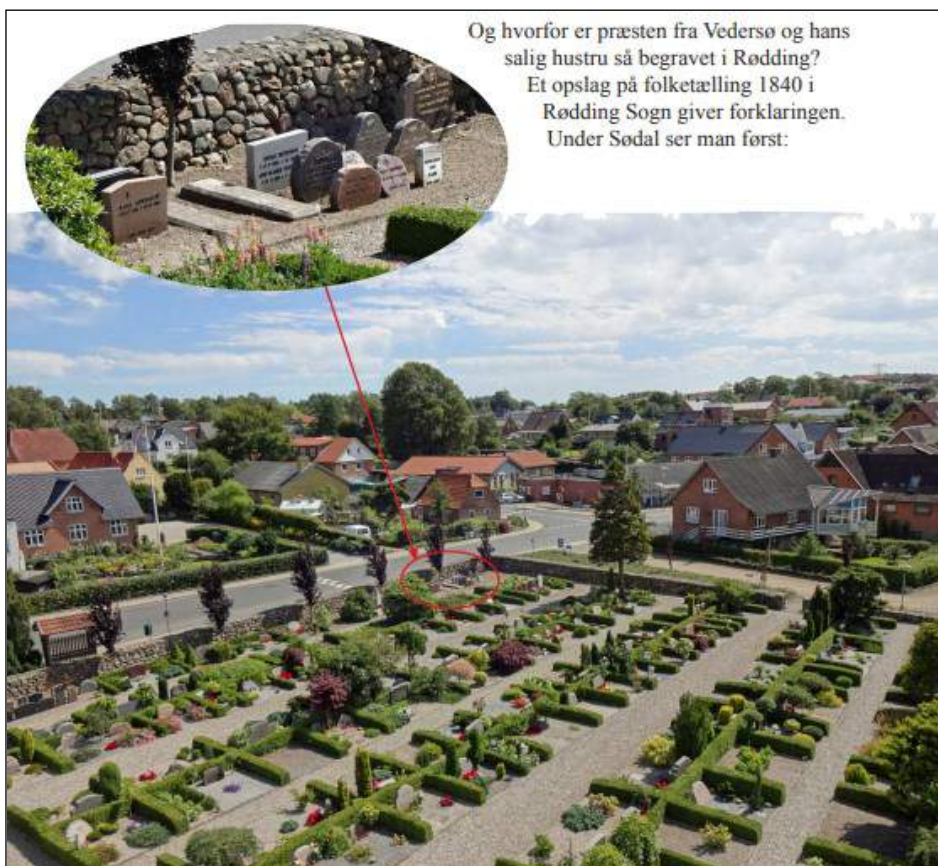
Af Jørgen Dalager, Pederstrup menighedsråd (Kirkeblad for Rødding - Løvel – Pederstrup 2015)

Nej, Birgit faldt ikke over den, men stoppede op, tydede skriften og undrede sig. Hun gik til sin gamle klasse-lærer, og så undrede de sig sammen.

På den ene sten står der: Her nedlagdes salig Ane Bjerregaard, født i Gientofte 22. Februar 1768.

Død paa Sødalen 19. November 1839 efter 38 aars Ægteskab med Pastor P. Birch, Sognepræst til Vedersøe.

Og to år efter døde hendes mand, og på hans sten står der: Her nedlagdes salig Peder Birch, Sognepræst i Vedersøe. Født i Sjælland 22. Feb. 1765. Død paa Sødal Juni 1841. Gift i 38 aar med salig Ane Bjerregaard. Efterladt 7 Døtre.

Sødal Hovedgaard,
Ramus Bay, 44 år, gift, Eier af
Gaarden
Sødal Hovedgaard, Hansine E.B.
født Birch, 34 år, gift, Kone
Nederst i folketællingen finder vi:
Sødal Hovedgaard,
Peter Birk, 75 år,
enkemand, Pastor Emeritus
Sødal Hovedgaard,
Julie Birk, 33 år,
Ugift, Sidstes Datter
Forklaringen var altså såre enkel.
Pastor Birch fra Vedersø flyttede til
Sødal med kone og datter, da han
gik af som præst i Vedersø.

Vi læste på stenen ovenfor, at konen døde i 1839, så hun kan jo ikke indgå i folketællingen 1840. Men hvorfor er datteren der så?

Ved at Google på pastor Birch i Vedersø, får vi lidt af forklaringen: Nu er det jo ikke kirkebladets opgave at hænge præstestanden ud, men salig Peder døde jo for mere end 150 år siden, så

Peter Birch var sognepræst i Vedersø 1801 – 1838.

Peter Birch var gift med en datter af den lærde bonde, Hans Bjerregaard i Gentofte.

Evald Tang Kristensen fortæller (Gl. folks fortællinger om jydsk almueliv, 6. afd. 1891 s. 375) at Birch var “grumme knap og gerrig”. “Når konfirmanderne kom, blev de først vist ind i et bitte kammer ved siden af svi-
nehuset. Når så præsten var kommet op, og der var blevet gjort rent, kom de ind i den stue, hvor han læste med dem. I samme stue sad også kvindfolk og piger og spandt under hans overhøring. Det var for at spare på ildebrændselet.”

Evald Tang Kristensen skriver videre s. 338: “Da Jæger (1838-55) kom som præst til Vedersø, opholdt den gamle afskedigede pastor Birch sig der endnu. Han var en aparte gammel fyr, meget rig og meget nøje-regnende.

Han havde en datter, som han absolut ville paanøde Jæger, og det hjalp ikke, at denne afslog det én gang og gav den gode grund, at han allerede var forlovet. Birch blev ved og sagde, at en forlovelse kunne hæves; han ville saa for det første kvitte indløsningssummen, og siden skulle der falde mere af.

Men Jæger holdt ørerne stive. Så var Birch ikke lemfældig mere, og nu gjaldt det om at få størst mulig fordel ud af den nye præst. Birch solgte ham adskilligt, deriblandt nogle tallerkener, og klogelig beregnede han sig for de klinkede 1 skilling for hver klinkning foruden den oprindelige indkøbspris. Da Birch endelig havde fået sine sager pakket paa en vogn og skulle af sted, gik han nok en gang gennem huset og fandt da ved at af-søge grundigt en sennepskrukke og et par medicinflasker, som han mindelig bad Jæger om at købe, da han nu ikke kunne faa det pakket ned. Jomfru Birch blev aldrig gift, men døde næsten sindssyg i Ebeltoft som meget gammel pige.”

Vi havde forklaringen på, hvorfor Pastor Birch var begravet på Rødding Kirkegård, og nu fik vi så forklar-
ingen på, hvorfor Jomfru Birch var på Sødal i 1840. Rasmus Bay dør i 1844, og da Sødal så bliver solgt til en ny ejer, må Jomfru Birch jo finde et andet sted at bo. Trist lyder det jo, når Tang Kristensen skriver, at hun “døde næsten sindssyg i Ebeltoft som en meget gammel pige”

Ordentlighed og akkuratesse

En skildring af muremester Jens Kistrups virke i Løvel 1882 -1947

Af Jonna Bach

Som ung murersvend kom Jens Kistrup i 1882 til Løvel for at være med til at opføre det nye forsamlingshus. Han blev hængende i Løvel, måske på grund af sognefogedens datter Grethe, som han havde fået et godt øje til. Da byggeriet af forsamlingshuset var til ende, startede han som mester. Han blev hurtigt kendt for sit gode håndværk og havde med det samme masser af arbejde. Jens Kistrup var født i Hersom i 1857, men var udlært murer og drejer hos muremester Jacob Nielsen i Kjellerup.

Hans uddannelse som drejer kom ham til gode som selvstændig håndværker, for når vinteren holdt sit indtog, og frosten forhindrede murerarbejdet, arbejdede Kistrup på værkstedet, og han kunne dreje de smukkeste spinderokker. Hans arbejde både som murer og drejer var præget af akkuratesse og ordenssans, og hans elegante spinderokker blev hurtig en efterspurgt vare.

I 1886 købte han en grund af Thomas Vesterby på Tinggade 16 i Løvel, og her opførte han et lille hus til sig selv og Grethe, som han blev gift med samme år.

Kistrup har i den grad sat sit præg på byggeriet i Løvel.

Han byggede blandt andet det smukke stuehus til Gyngkærgård, i 1916 (Tinggade 23) og han var med til ombygning af Løvel kirkes nordre granitmur, og andre ombygninger ved Pederstrup og Rødding kirker, og i 1901 opførte han Løvel Skole.

I over 30 år var det Jens Kistrup, der stod for vedligeholdelse og kalkning af kommunens ejendomme, og i sognerådet vidste de, at arbejdet blev udført perfekt og samvittighedsfuldt.

Noget af det sidste Jens Kistrup murede i Løvel, inden han lagde murerskeen fra sig, var pillerne, der bærer lågen ved Løvel Kirke. Hans nabo, smedemester H. P. Hansen lavede den flotte låge til kirkegården, og Kistrup murede pillerne.

Begge dele blev doneret til Løvel kirke af de 2 håndværkere.

Foto fra indvielsen af Løvel nye skole i 1901. Skolen var i brug til 1979, og i dag er bygningen indrettet med 3 lejligheder.

Kistrup og Grethe fik til deres store sorg ingen børn, men på deres gamle dage fik de et meget nært forhold til deres nabo, smedemester H.P. Hansen, hans kone Inger og deres 3 børn.

I 1924 giftede den unge smedemester H. P. Hansen sig med den norskfødte Inger Kleppe og i 1925 fik de deres første barn, Karen og få år efter fik de drengene Kristian og Kaj.

Jens og Grethe med smedens Karen på udflugt til Vesterhavet

Det blev en ny tid for Grethe og Jens Kistrup. Nabofamilien blev de børn og børnebørn, de ikke selv havde fået, og det naboskab blev til stor glæde for begge parter. Børnene fik deres daglige gang hos Grethe og Jens, og hyggelige sammenkomster og udflugter om sommeren sammen med smedefamilien blev en del af det gode liv. Da Grethe og Jens blev op i årene, holdt Jens op med at mure, men han fortsatte nogle år på værkstedet og reparerede småting for kunderne, og ved drejbænken producerede han jo-joer til byens børn.

Der blev tid til at nyde livets efterår, og sammen med

gode venner mødtes de tit til en hyggelig snak og en kaffetår i Grethes fine stue, eller som her med et par gode venner på

”sladrebænken” foran huset.
Yderst til venstre smedens søn Christian

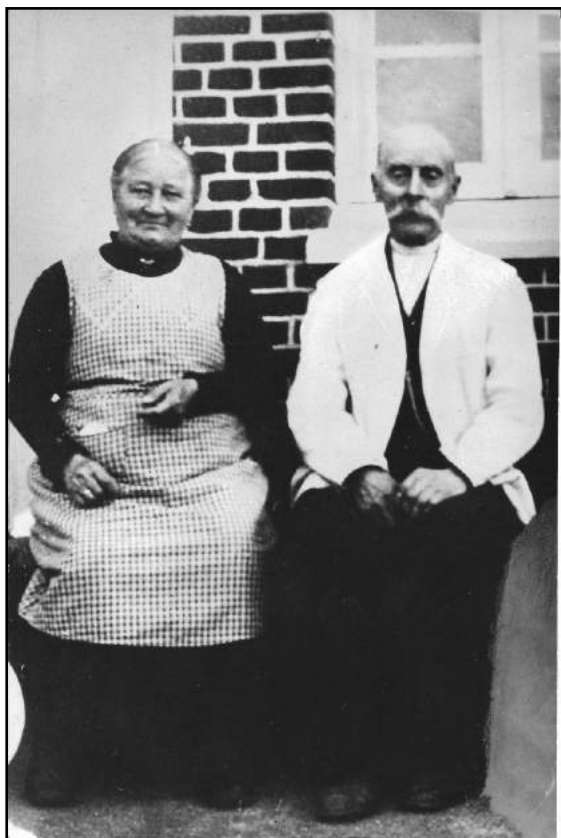
I 1942 døde Grethe, og der blev stille hos den gamle mand. Men han havde stadig sine gode naboer. Inger "Smed" holdt hans hus så fint som i Grethes tid, og Kistrup indtog alle sine måltider hos H.P. og Inger.

I 1947 døde den gamle håndværker kort tid efter sin 90 års fødselsdag. Da boet efter ham blev gjort op, viste det sig, at Jens Kistrup, for at vise sin store taknemlighed, havde testamenteret sit hus og sine andre værdier til smedens børn, Karen, Kristian og Kaj.

Jens Kistrup og Grethe på udflugt med smedefamilien.

På billedet ses Jens Kistrup, Grethe og Inger "Smed" Forrest Karen, Kristian og Kaj. H P Hansen er fotograf.

Grethe og Jens Kistrup

Vammen Foredragsforenings arkiv kan nu ses på Lokalhistorisk Arkiv

Et foredrag er en mundtlig præsentation af et emne for et publikum.

Vammens foredragsforening startede 29. oktober 1946. Efter krigen var der behov for at samles. Foreningens formål var dels folkelig og kristelig oplysning, dels at fremme sammenholdet mellem medlemmerne. Foreningen skulle formidle foredrag, oplæsning med diskussion, sang og (sanglege). Parentesen er fra vedtægterne. Foredrag og oplæsning søgtes holdt af stedlige og fremmede. I vedtægterne fra 1946 står der desuden, at enhver hæderlig kvinde og mand, der billiger foreningens formål, kan være i bestyrelsen. Bestyrelsen skulle bestå af 5 medlemmer, to kvindelige og tre mandlige. Formanden vælges på generalforsamlingen.

Det var medlemmernes pligt "at virke til foreningens fremgang og trivsel, og hver især yde sit til, at foreningens møder og samvær altid må finde sted på værdig og sømmelig måde".

I §5 står desuden at "spirituosa skal være fuldstændig lukket ude ved foreningens møder og sammenkomster". Siden starten har skiftende bestyrelser levet op til foreningens formål. Vedtægterne blev løbende ændret som tiderne skiftede og i 2016, da vi blev nødt til at lukke foreningen, var kønskvoteringen for længst slettet, og retningslinjerne for bestyrelsens arbejde samt generalforsamling var væsentlig uddybet.

Mange programmer, referater og regnskaber er gemt, så interessen for foreningen har været stabil. Programmet er fast. Fire foredrag/møder om året. Alle møder startede med en sang, derefter foredrag, kaffe, snak om foredraget og igen en sang.

Mange lokale kræfter har brugt energi og tid på at fortælle om egne oplevelser, interesser og rejser, og når økonomien har tilladt det, har der også været foredrag udefra.

Fra de sidste 40 år kan nævnes:

Livet ombord på ubåde og skibe, store rejser til fjerne steder – Nepal, Borneo, Peru, Kina, på tur med Den transsibiriske Jernbane, Caminoture osv. Oplevelser som politibetjent på Grønland, ulandsarbejder og udvekslingsberetninger fra fjerne egne. Desuden har lokale politikere været på programmet, og gennem alle årene har Viborg Museum oplyst om Vammen og omegns historie.

Komponister og forfattere, både ældre og nulevende, er vi blevet orienteret om af dedikerede fans.

Diasfremviseren er blevet afløst af mere digitale appa-

ter, men oftest var det, det levende ord, vi lyttede til.

Vi har haft fremragende fortællere, hvor en simpelt rekvisit har fremmet fortællingen, og vi har fortællere, vi har fortrudt at hyre.

Sidste sæson 2015-2016 blev kun til 3 foredrag. ”Drageløberen” og ”Under en brændende sol” af Khaled Hosseini blev flot gennemgået og sammenholdt. Mad og musik med Jette Torp og i samarbejde med Vammen Kultur og Forsamlingshus. Og sammen med generalforsamlingen et kort foredrag om en samlers passion – sommerfugle. I over et år havde det været svært at finde nye bestyrelsesmedlemmer, samtidig med at også det at finde foredragsholdere var en stor udfordring. I Vammen er der mange foreninger, og andre foreninger havde efterhånden også foredrag på programmet. Vi lukkede efter 69 sæsoner. Mange af foreningens programmer kan man detalstudere på Lokalhistorisk arkiv.

Anne Rasmussen, Vammen

Lidt om landets administrative inddeling - Len, sysler og herreder

Len (oprindeligt landområde)

Den ældst kendte betegnelse af landets områder blev i store dele af Skandinavien omtalt som ”bygd” (bebyggelse) og anvendes fortsat som sådan på Grønland og Færøerne. Den første form for en mere administrativ inddeling af landet (”danernes land”) blev kaldet **len**, der efter alt at dømme, blev etableret omkring den yngre germanske jernalder (ca. 400 – 800), samtidig med dele af opståen af **vikingetiden** (der kendes tilbage til 600-700 årene.)

Det er således en fejltagtig slutning, at vikingetiden først fulgte **efter** jernalderen (i Skandinavien).

Lensvæsnet anslås oprindeligt at have udgjort en grundlæggende magtstruktur. Men fra den danske middelalder (1050) til midten af 1600 tallet blev lensvæsnet under feudalismen, primært anset for at findes i rigets yderområder, som blev givet til yngre kongesønner med henblik på at sikre deres standsmæssige forsørgelse. Et len var et område, hvis besidder havde overladt en anden til gengæld mod, at den anden skulle sværge på at være lensbesidderen tro og yde ham visse tjenester, oftest af militær karakter.

Lensvæsnet indebar således overdragelse af jord, indtægt og formel magt mod troskab og tjenester. Lensvæsnet blev anvendt i Frankeriget i 800 tallet og var udbredt i store dele af Europa under den europæiske middelalder (500-1500).

En konsekvens af reformationen i Danmark (1536) var at centrale områder, eksempelvis Hald Slot (tidligere Hald bispeborg), blev omdannet til at være LEN. Biskop Jørgen Friis valgte at ruste sig mod de begyndende reformer og opførte i 1528 Ny Hald Slot, der på det nærmeste udgjorde en fæstning (der bestod i sin form frem til 1601), hvor Jørgen Friis paradoksalt nok selv blev holdt fængslet 1536-1538, indtil han accepterede de ændrede tider. Skiftende lensmænd beboede stedet, indtil det i 1703 blev revet ned.

Jørgen Friis købte i 1538 i stedet Krastrup i Slet Herred (i den nordvestlige del af Himmerland).

Under reformationen blev byens sognekirker revet ned, de større klosterkirker blev omdannet til sognekirker, og katolske messer i domkirken blev ikke mere tilladt. Geografisk var Hald Len blandt de største i landet og udgjorde tillige med tiden en af kronens vigtigste indtægtskilder.

I forbindelse med indførelsen af enevælden blev Hald (1662) omdannet til at være et amt, indtil Hald i 1793 blev indlagt under det senere Viborg Amt.

I 1662 var der 52 len (23 jyske, 7 fynske og 22 sjællandske). Den europæiske feudalisme udsprang af såvel økonomisk som militær nødvendighed. Jord blev den væsentligste kilde til rigdom, og ofte det eneste betalingsmiddel for større tjenesteydelser.

Centralt i kongemagtens lokaladministration - før 1662 - bestod lensvæsnet af to typer LEN :

Hovedlen (slotslen) og Smålen. En Slotslen var stor og havde oftest et kongeligt slot som centrum mens Smålen var – i sagens natur - mindre og kan i størrelse side-stilles med private godser.

Der fandtes flere forskellige ”kontraktformer”: pantelen, tjenestelen, afgiftslen, regnskabslen, fyrstelen (til medlemmer af kongefamilien) Lensmænd udøvede den kongelige myndighed over lenets område. Adelen havde i løbet af middelalderen opnået flere og flere kongelige privilegier og kulminerede i 1536 med at have fået overdraget kongelig ret og varetog derved i princippet omtrent de samme øvrighedsopgaver som lensmændene til fri ejendom.

Jordlovene af 1919 vedrørte bortsalg af jord i offentligt eje, præstegårdsjord og lens- og stamhuses overgang til fri ejendom. Lovene sikrede afståelse af jorden fra staten (len og stamhuse), storlandbrug og præstegårdene til nyoprettelse af, eller supplerende af bestående husmandsbrug.

De sidste rester af LEN forsvandt på det tidspunkt.

Lensvæsnet blev i Danmark afskaffet i forbindelse med enevældens indførelse (1662) og i stedet omdannet til **amter**.

Amterne

Amterne omfattede følgende antal:

1662-1793 (44 amter)

1793-1970 (24 amter)
1970-2007 (14 amter) (fra og med 2003 blev Bornholm omdannet til et Regionskommune)

Syssel (et oldnordisk ord, der betyder arbejde, embede, embedsområde)

Herred (oprindeligt en retskreds)

Et syssel omfattede et antal herreder, og sysler blev anset for at være *af ældre oprindelse end herreder*. Således vides, at de jyske sysler stammer tilbage til de ældste jyske bispedømmer (biskop Odinkar af Ribe 988-1005 og biskop Regibrand af Aarhus 948-?) mens de sjællandske sysler følger de jyske biskopper i århundredet derefter (biskop Gerbrand af Roskilde ca. 1022-ca.1029).

Benævnelsen ”herreder” nævntes første gang i Knud den Helliges ”gavebrev” til domkirken i Lund (1085), men kendtes først med Valdemar Sejrs ”Jordebog” fra 1231 (del kaldet ”hovedstykket”).

I ”hovedstykket” blev landet for første gang ind delt i begreber som ”sysler” og ”herreder” og indeholdt således den første registrering af kongens ejendom (gods- og landbrug).

Jordeloven strakte i sin helhed over omtrent 200 år fra ca. 1100-ca.1300 og kong Niels (1104-1134) lod kongemagten være repræsenteret på herredsplan - og fik på den baggrund en form for indsigt i samfundsforholdene.

På Valdemar Sejrs tid (1202-1241) var Jylland inddelt i 14 sysler (Sjælland 4) og 200 herreder.

Herreder udgjorde i ældre tid en retskreds, der skulle tage sig af de tvister, der ikke lod sig afslutte i de stedlige byting (by-ting).

De 14 jyske sysler var:

Vendsyssel, Thysyssel, Sallingsyssel, Himmersyssel, **Ommersyssel**, Åbosyssel, Løversyssel, Hardsyssel, Almindsyssel, Barvedsyssel, Ellumisyssel, Istedsyssel, Vardesyssel, Jellingsyssel.

Sysler forsvandt i forbindelse med reformationen (1536).

Det senere Viborg Amt (1794-1970) hørte i middelalderen til flg. Sysler: Sallingsyssel, Himmersyssel, **Ommersyssel**, Løversyssel, Åbosyssel.

Inddelingen i herreder blev fjernet i forbindelse med kommunalreformen i 1970, på hvilket tidspunkt der fandtes i alt 159 herreder, heraf følgende 12 herreder i Viborg Amt (1794-1970) : Fjends, Harre, Hids, Hindborg, Houlbjerg, Lysgård, Middelsom, Nørlyng, Nørre, Rinds, Rød-

ding, Sønderlyng.

De sager, der kunne behandles ved **herredstinget** (herredsfogeden var dommer eller [retsbetjent](#) i herredet **indtil 1919**), var:

Offentlige kundgørelser,

Retsager om æreskrænkelser, ubetalte gældsforpligtelser, tvister om grænseskel,

Skiftesager, arv og bodelinger (for selvejere, indsidere, godsejere, lensbesiddere **1793-1919**, for fæstere, arvefæstere, lejemænd **1817-1919**),

Skøder og pantebreve,

Fæstebreve (**fra 1810**),

Tingsvidner ved krige og lignende.

Herredet var administrativ enhed for:

Brandforsikrings- og forsikringsprotokoller,

Politimyndighed (herredsfogeden var politimester indtil 1919),

Udpantningssager,

Epidemisager

Lægdsruller.

Lidt om Tjele

På baggrund af det **oprindelige Ommersyssel** (ca. år 950) omfattede Viborg Amt frem til kommunalreformen i 1970 - som nævnt **12 herreder (151 sogne)**, hvoraf **2** nedenstående

fandtes i henholdsvis **den nordlige og den nordvestlige del af amtet** (med i alt 34 sogne):

Sønderlyng herred (mod nord) omfattede følgende **15 sogne** (hvoraf de 8 sogne fandtes i Tjele) :

Tjele, Ørum, Nr. Vinge, Vorning, Kvorning, Nørbæk, Hammershøj, Ålum, Læsten, Sønderbæk, Øster Bjerregrav, Tånum, Hornbæk, Vejrum, Viskum.

Nørlyng herred (mod nordvest) omfattede følgende **19 sogne** (hvoraf de 6 sogne fandtes i Tjele):

Asmild, **Bigum**, Dollerup, Finderup, Fiskbæk, Houlkær, **Lindum, Løvel, Pederstrup**, Ravnstrup, Romlund, **Rødding**, Søndermark, Søndre, Tapdrup, **Vammen**, Vestervang, Vorde, Viborg (Domsogn)

Ad Sønderlyng herred

(Nørbæk, Læsten, Sønderbæk, blev 1970-2007 kirkesogne i daværende Purhus kommune, mens Øster Bjerregrav, Tånum, Hornbæk sogne i samme tidsrum blev tilknyttet pastorater i Randers kommune. Efter 2007 er alle blevet (en af 9) pastorater i Randers kommune/ region Midt.)

Ad Nørlyng herred

Asmild, Houlkær, Dollerup, Finderup, Ravnstrup, Fiskbæk, Romlund, Søndermark, Søndre, Tapdrup, Vestervang, Vorde, **Viborg Domsogn** blev 1970-2007 kirkesogne i Viborg kommune.

Efter 2007 er alle kirkesogne en del af Viborgs 14 pastorater.

Da Tjele kom fra sogne ... til sognekommuner (med sognerådsformænd)

Fire sognekommuner i Tjele efter kommunalreformen i 1868 - og frem til kommunalreformen i 1970:

Vammen-Lindum-Bigum
Vorning-Kvorning-Hammershøj
Rødding-Løvel-Pederstrup
Ørum-Viskum-Vejrum

Viskum og Vejrum blev sammenlagt med Ørum i forbindelse med etableringen i 1868 af de fire sognekommuner - men uden Tjele og Nr. Vinge, der som sogne oprindeligt tilhørte under Tjele gods.

Da Tjele blev kommune

Efter kommunalreformen i 1970 ... blev Tjeles 4 sognekommuner sammenlagt til Tjele selvstændige (kommunal) kommune (med 8.503 indbyggere) under Viborg Amt.

Tjele har siden 2007 været en del af Viborg kommune - og region Midt og fremdeles bestået af 14 kirkesogne i (12 af) de fire gamle sognekommuner:

Vammen, Lindum, Bigum, Ørum, Vislum, Vejrum, Hammershøj, Vorning, Kvorning, Rødding, Løvel, Pederstrup, Nr. Vinge, Tjele.

Arkivleder Jimmy Fisker

Lidt nyt fra Arkivet

I tiden 20. april til 4. maj havde vi på arkivet planlagt at sætte en udstilling vedrørende besættelsestiden 1940-1945 op. Som følge af Covid 19 fik arkivet imidlertid, ad flere gange, meddelelse om, at vi skulle holde lukket, hvorfor den planlagte udstilling i første omgang måtte udskydes. Som yderligere en konsekvens af arkivlukningen måtte Årsmødet i maj måned udsættes indtil videre. Med visse begrænsninger blev arkivet åbnet igen den 8. juni og frem til vores ferielukning i juli måned.

Arkivet åbnede på ny den 3. august, hvorefter vi hurtigt (trods fortsatte begrænsninger) gik i gang med at undersøge mulighederne, for at stable den tidligere planlagte udstilling på benene. I august og september arbejdede vi på at få tilvejebragt det fornødne materiale etc. med det sigte for øje at kunne åbne udstillingen inden udgangen af september måned.

Udstillingen blev åbnet den 30. september, under forbehold af blandt andet antallet af besøgende, og med afstand.

Udstillingen havde et særligt fokus på lokalområdet (Viborg/Tjele), herunder især egnens modstandsgrupper/modstandsfolk, besættelsestidens dagligdag og begrænsninger samt præsentation af diverse egne, og ikke mindst udlånte, genstande.

Under kyndig medvirken af Knud Erik Hansen, blev der desuden præsenteret diverse audio/-og visuelle emner, herunder blandt andet besættelsen af Danmark såvel som af befrielsen, til tonerne af frihedssangen.

Tilslutningen til udstillingen blev præget af de begrænsninger, der formentlig har sat sit præg på såvel smittefare som de gældende retningslinjer, men vi modtog mange opmuntrende bemærkninger fra de, der besøgte udstillingen.

Udstillingen holdt åbent to gange ugentligt, mandage/onsdage, frem til den 28. oktober (eksklusiv uge 42), og er derefter blevet pakket ned og kan evt. opsættes igen.

Udover arbejdet med udstillingen har arkivet med tak modtaget støtte fra en pengedonor med det primære formål, at arkivets gamle og slidte PC udstyr kan udskiftes, hvilket vi forventer vil kunne ske i løbet af november.

Jimmy Fisker, Arkivleder Tjeleegnens Lokalhistoriske Arkiv

mobil: 2987 6703 / mail: info@tjeleegnen.dk

Det talende billede.

Når vi på arkivet i Ørum digitaliserer billeder, er der gode billeder og knap så gode billeder.

Det gode billede taler for sig selv.

På billedet her ses Ørum Mejeri. Markante bygninger, en stor skorsten og fire kuske i færd med at indveje mælk.

Bygningerne fortæller om stor aktivitet og en stor arbejdsplads. I 1968 var Ørum Mejeri det største mejeri i det daværende Viborg Amt og med 20 ansatte. Mælken blev transporteret til mejeriet i mælkejunger. Læg mærke til fraværet af palleløftere og gaffeltruck. Alt blev klaret med håndkraft. Først pålæsning hos landmanden og så aflæsning på mejeriet. Ofte skulle der valle med i mælkejungerne tilbage. Hårdt fysisk arbejde alle dage året rundt og i al slags vejr. Mælken blev varm om sommeren og kunne fryse om vinteren. En kort transportvej var afgørende for, at mælken kom frisk frem til produktionen.

I starten skete transporten med hestevogn. På billedet har traktorer afløst hestene. Massey Ferguson, Ford Dexta mv. Uden førerhus, uden varme, uden sikkerhed af nogen art.

Til bygningerne hører også en skorsten – med røg! I starten fyrede man med tørv hentet i omegnen.

Senere brugte man kul og træ og til sidst olie. Forurening var ikke et problem i de første mange år. Det blev det senere. I Ørum indeholdt spildevandet en

del næringsstoffer. Fra mejeriet blev vandet pumpet ud over en nærliggende mark, hvor det blev brugt som gødning. Den løsning var ikke holdbar på længere sigt og spildevandsproblemet indgik i beslutningen om senere at lukke mejeriet.

Bygningerne og omgivelserne bærer præg af ordentlighed. Der var gode tider for landbruget og mejeriet var også et ansigt ud ad til.

I den gamle Tjele Kommune var der 7 mejerier. Til sidst var der kun mejeriet i

Ørum tilbage. Mejerierne

blev drevet som andelsselskaber. For at opretholde forsyningen med mælk og en fornuftig drift var det vigtigt at landmændene i nærområdet bakkede op om mejeriet. Der var konkurrence mejerierne imellem. Da transporten overgik til at ske med lastbiltankvogne kunne mejeriet ikke længere være sikker på leverancer fra de nærmeste landmænd. En god betaling for mælken var afgørende for deres trofasthed overfor mejeriet. Mejerierne havde også brug for uddannet personale. Landmand kunne man blive uden at have været på landbrugsskole. Mejerister var som regel uddannet både praktisk og teoretisk. Det havde stor betydning, at afregningen af mælk til landmændene skete korrekt. På mejeriet var der folk med forstand på regnskaber. Det kom ofte resten af byen til gode. Mejerister kunne begå sig som kasserer og revisorer i diverse foreninger og i de lokale sparekassers bestyrelser.

Men også mange ufaglærte fik arbejde på mejeriet.

Der skulle gøres rent, vendes oste og smør og ost skulle pakkes og sendes ud i verden. Mejeriet var måske den eneste virksomhed i området med eksport. Smør til England; ost til Italien og Schweiz.

Flere mejerier havde også egen butik, hvor byens borgere kunne købe mejeriets produkter. Afstanden fra jord til bord var kort.

Per Vester

Ørum Kolonial-, Korn- og Foderstofforretning, Østergade 3, Ørum

I anledning af at de gamle bygninger på Østergade 3 i Ørum snart skal rives ned, er jeg blevet bedt om at skrive lidt om stedet i gamle dage. Jeg er ældste datter i familien, som bestod af mine forældre, Eva og Jens Madsen, mine søstre Yrsa Nielsen, bosat i Ørum, Bente Nis-Hansen, bosat i Grenaa, samt mig, Jytte Kjærgaard, bosat i Farsø.

Billedet af familien er taget omkring den tid, hvor vi kom til Ørum.

Mine forældre var i byen kendt som Madsen og fru Madsen, hvorfor jeg i teksten indimellem omtaler dem som det. Dengang var man ikke så meget på fornavn, som man er nu.

Den 15. maj 1947 overtog Eva og Jens Madsen købmandsforretningen med tilhørende foderstofforretning efter Maria og Jesper Andersen Blomquist. Den 3 etages høje bygning havde facade ud til Østergade, hvor underste etage udgjorde selve butikken, og i forbindelse hermed var en perron, hvorfra der var adgang til foderstofafdelingen. Ved perronen var der mulighed for at tøjre hest med vogn.

På første etage var der køkken plus to stuer samt herreværelse, som blev til familiens soveværelse. 2. etage indeholdt 5 værelser, men der var intet badeværelse i lejligheden. Derimod var der et gammeldags das i det bagvedliggende vaskehus. På grund af boligmangel var et par af værelserne udlejet til en ung familie. Desuden boede kommis og møllersvend også på stedet.

1947 var jo kun to år efter befrielsen, så meget var anderledes end i dag. Dengang kendte man ikke selvbetjening, men kunden gik hen til disken, der næsten fyldte rummet tværs over. Her stod en kommis parat til at betjene hende/ham. Mange varer kom hjem i sække og opbevarede i skuffer ved væggen bag betjeningen eller i bagbutikken. I ledige stunder blev sukker, mel, flormelis, salt etc. vejet af i papirposer. En sæk, der havde indeholdt mel, kunne med lethed sys om til 2 håndklæder. En saltsæk blev tilsvarende til 2 viskestykker. Der var stor rift om at få fat i disse sække, for der var stadig varemangel. Der var således rationering på mange varer. Den sidste vare, der var rationeret, var kaffe, hvortil man skulle bruge mærker helt frem til 1952.

Som et kuriosum kan nævnes, at sirup opbevarede i en dunk, og kunden forventedes selv at medbringe et glas til siruppen. Petroleum pumpedes op i folks egne dunke. Æg blev udleveret i en papirpose, gær lå i 1 kg blokke, så der blev skåret et stykke af, når man bad om for 5 øre gær. Bolsjer opbevarede i dåser, og blev vejet af i kræmmerhuse, som blev lavet af indpakkingspapir. Man kunne endda købe et antal småkager efter ønske; disse lå også i metaldåser.

I mange år var der købere til Richs og Danmarks. Hvad det var? Det var kaffeerstatningsvarer. Grundet mangel på rigtige kaffebønner blev kaffen ”velsignet” med enten nogle skefulde Richs eller Danmarks. Begge dele fremstillet af cikorie. Der var konkurrence mellem de to mærker. Et slogan lød: ”Det er Richs, der driks, men Danmarks, der dur”. Pakken med Richs indeholdt billeder, som børnene samlede på.

Det kunne være fra Disneys Askepot eller Bambi. Man kunne så købe et album, hvor der under hver rubrik med plads til et billede stod lidt af historien.

Kiks hed Store Marie og Lille Marie alt efter størrelsen. Sorte Marie var chokoladekiks. Alle slags havde indlagt tøj til påklædningsdukker med samme navne. Disse dukker fik pigerne udleveret af købmanden. Mange af datidens varer fremstilles ikke mere, og meget nyt er kommet til. Mælkeprodukter blev først til en købmandsvare langt senere, da købmandsforretninger fik installeret kølediske. Man gik derfor på mejeriet med sine dunke og flasker og hentede mælk, fløde og kærnemælk der. Dog forhandlede købmanden smør, der dengang var pakket i pergamentpapir. På et tidspunkt kunne vi ikke forstå, det svandt i smørret. Det skulle vise sig, at bødkerens bulldog, Molly, havde fundet en smutvej ind i kælderens og havde indført tidlig selvbetjening.

Det var en helt anden rolig tilværelse på den tid. F.eks. stod der en taburet ved hver ende af disken. Her kunne kunderne sætte sig og hvile, mens ekspedienten fandt varerne frem. Der kunne dog gå for megen hygge i den. På et tidspunkt blev Madsen nødt til at forklare mændene, at det nok var bedst, om de satte sig op på kontoret, hvis de bare skulle snakke. Det kunne være ubehageligt, hvis en kvinde kom ind i det øjeblik, hvor fortælleren kom til historiens pointe, og latteren brød løs.

Det var meget almindeligt, at kunderne købte på kredit. Hver husstand havde sin egen kontrabog, hvori man skrev sin ordre. Ved udlevering af varerne blev prisen indført. Saldoen blev så opgjort

den første i måneden, og kunden fik et kræmmerhus med bolsjer ved betalingen. PD, en mandlig kunde, kom gerne fredag aften for at hente familiens varer. Mens han ventede, var der lige tid til at spise 4 flødeboller. For at konen ikke skulle vide dette, blev de noteret som: "An varer, 1 kr.". Det gik godt længe, for alle holdt tand for tunge, men en dag skrev PD's kone "An varer, 1 kr." i bogen og fik selvfølgelig udleveret 4 flødeboller. Så var den fidus afsløret.....

På disken stod et askebæger, for det var helt legalt at ryge alle steder. Asken skulle endelig gemmes. En af de gamle mænd fra alderdomshjemmet kom for at hente den. Han brugte at dyppe sin skrå deri. Nu vi er ved alderdomshjemmet, så var det således, at hjemmets indkøb gik på omgang mellem brugsen, købmand Jensen og købmand Madsen, som skiftedes til at levere et kvartal ad gangen. En sommerdag blev jeg sendt ned på hjemmet med regningen, for kommunalbestyrelsen havde kontor nede i kælderen. De 3-4 gravalvorlige mænd godkendte beløbet og udbetalte pengene, men idet jeg gik, siger den ene: "Hils din far og sig, det er meget varmt i dag". Far forstod en fin hentydning, og sendte mig tilbage med øl til bestyrelsen, idet han dog bemærkede: "De skal komme til at give mig en spiritusbevilling". På daværende tidspunkt havde ingen af kommunens handlende lov til at sælge spiritus, men alle havde det vist i bagbutikken. Madsen havde søgt flere gange og fået afslag. I forbindelse med et kommunalvalg blev der nu afholdt folkeafstemning om sagen, og alle kommunens kolonialhandlere fik spiritusbevilling.

Nogle kunder var forhindrede i selv at komme til købmanden, derfor telefonerede de deres ordre ind, og vi piger bragte varerne ud. Det var ikke altid lige sjovt, f.eks. var vi meget bange for smedens Sam. Sam var en stor Newfoundlandshund, som havde det med at springe op ad os, og som faktisk bed os et par gange. Nej så var det anderledes godt at bringe varer op til fru elektriker Laursen, for der var ingen hund, men derimod drikkepenge.

3. søndag i advent var lidt speciel. Efter lukketid lørdagen før samledes hele familien og ekspedienten, og så gik man i gang med at lave juleudstilling på gulvet foran indgangsdøren. Et år blev der stillet bord og stole an. Bordet var dækket op med et stort fad med ris, og så var der ellers diverse tilbehør og julepynt på bordet. Søndag morgen ringende genbokonen. Hun ville da lige sige, hvor hyggeligt det så ud, men hvordan havde vi dog fået katten til at indvillige i, at den skulle ligge

midt i grødfadet som en del af udsmykningen?

I juledagene var der juletræsfest for børn i forsamlingshuset. Leverancen af godteposer gik også på omgang mellem byens kolonialhandlere. Dengang kom der kun appelsiner til landet i forbindelse med julen. De kom i trækasser og var pakket enkeltvis i silkepapir. Så var det en børneopgave at pakke alle appelsiner ud, tage evt. rådne til side og tælle disse. Hvis der var over et vist antal rådne, fik man alle rådne appelsiner refunderet, under det antal fik man ingen erstatning. Det var et lille sidespring. Tilbage til godteposerne. Disse skulle indeholde en appelsin, et æble, nogle flødekarameller, chokolade og lidt bolsjer.

Nu vi er ved jul, er det måske i orden at fortælle om en lille hændelse, selv om jeg dengang måtte sværge absolut tavshed derom? En af byens borgere kom ind i butikken, trak mig til side og spurgte, om NN handlede her? Ved De, hvor mange børn, NN har? Kan De ikke sørge for, at en kurv med julevarer inkl. frugt og godter bliver leveret til NN, men giveren må under ingen omstændigheder afsløres. Det har jeg heller ikke gjort, men tænker tit tilbage på, hvordan man dengang tog sig af sine medmennesker. F.eks. er jeg også vidende om, at tre af byens mænd sørgede for, at en syg mand fik mulighed for at besøge sin fødeø en sidste gang. Der var sørget for flybillet til ham og konen. De blev kørt til lufthavnen, hvor personalet stod klar med hjælp. Men den slags, talte man ikke om. Vi mærkede også denne hjælpsomhed, da far fik konstateret tuberkulose i den ene nyre, blev indlagt og opereret helt nede i Juelsminde. En nabo kørte os alle ned for at besøge ham, og vognmand Hans Pind kørte en omvej, så mor kunne komme ned til far, da han var allermost syg.

Det var gerne en kommis, der passede købmandsforretningen, fru Madsen afløste i pauserne og havde også morgentjansen, idet man åbnede tidligt, så folk kunne hente cigaretter og andre fornødenheder inden arbejdstids begyndelse. I det hele taget var vores mor meget aktiv i forretningen, også i mølleriet, når det påkrævedes. Madsen interesserede sig mere for foderstofafdelingen, men ved særlige lejligheder måtte både han og pigerne også i gang i butikken. Madsen havde stor fornøjelse af at sælge specifikke ting. På et tidspunkt havde han købt et parti toiletbørster. Smeden skulle være forsøgskanin i hans salgsmestød. C.C. spurgte, hvad en sådan børste skulle bruges til? ”Jo, ser du smed. Det er helt utroligt, hvor meget toiletteppe, man kan spare ved at bruge en så-

dan”.

Fru Madsen kunne nu også komme med en rammende bemærkning. En lørdag efter lukketid gik hun og jeg ude og ordene noget på fortovet. En bus standsede. En flok halvfulde mænd væltede ud og stillede sig an ved diverse hushjørner. En af mændene kom over og ville købe øl. ”Der er lukket”. ”Det er til Bror Kalles Kapel” (kendt fra radioen dengang). Svaret fra fru Madsen lød: ”Jeg vil blæse på Bror Kalle og hans Kallehoveder”.

Det var vist almindeligt kendt i byen, at var man i beknep for noget efter lukketid, kunne man altid komme til døren. En mand havde det med at løbe tør for tobak om aftenen. Men mon ikke det var lidt, fordi han så slog sig ned i stuen og fik aftenkaffe? Derimod vidste ungdommen, at de ikke kunne hente øl, når de var til bal i forsamlingshuset. En sommeraften, hvor vinduet stod åbent, kunne vi høre, det blev diskuteret ivrigt nedenfor. Sagen blev dog afgjort, idet en ung mand sagde: ”Det kan vi ligeså godt opgive. Vi får nej”, og så var den ikke længere.

Vi piger måtte tidligt hjælpe til. Det kunne være med at tørre støv af isenkramvarerne eller at vaske butiks-gulvet, men det havde også sine fordele at være barn af en købmand. Vi var hurtige til at opsnuse, når repræsentanterne fra hhv. Toms Fabrikker og Galle og Jessen kom. Den ene var fedtet. Han bød altid kun på ét stykke slik. Den anden derimod smed en stor håndfuld ud på disken med ønsket om, vi ville spise løs.

En gang om året lejede Madsen Ørums ”lillebil”, som var kæmpestor og havde ekstra klapsæder. Så blev alle 3 døtre, kommis, møllersvend, den unge pige i huset, mor og far stoppet ind i bilen, og turen gik til Viborg, hvor vi kom i et af de cirkus, der dengang besøgte byen. Andre gange var vi i biografen. Hverdagene var også hyggelige. Den unge hushjælp abonnerede på Ugebladet Tempo, hvori tidens popsange var trykt, møllersvenden spillede harmonika, og så sang vi ellers med hvert sit næb. Andre gange samledes alle om spisebordet for i fællesskab at lægge puslespil.

I 1962 blev forretningen moderniseret, og i 1976 blev den solgt til en tidligere ansat, Ejnar Frandsen, efter at foderstofafdelingen var flyttet til udkanten af Ørum, hvor det nuværende NB Beton har til huse på Tjelevej.

Nu står de gamle bygninger som sagt til nedrivning for at give plads til nyt boligbyggeri, hvilket glæder os søstre meget, da det fremskredne forfald er blevet en skamlet på byen.

TJELE PÅ LANGS

Tjele på langs

egnshistorie og folkeliv 2020

Egnshistorie og folkeliv 2020

Så udkom "Tjele på langs" som vanligt hvert andet år og ventet med længsel.

Den indeholder masser af godt læsestof og er indbydende med mange flotte farveillustrationer. Siden første udgave i 1997 er bogen vokset til en gedigen sag på 220 sider, så der er rigelig gevinst for prisen.

De 13 artikler er meget forskellige med hensyn til længde og temaer, så der er noget for enhver smag.

Erhvervslivet på Tjele-egnen omtales grundigt; blandt andet i Kristen Trankjærs "Smedene på Stadionvej 2 i Hammershøj", i "Ørum motormølle på Østergade 3" samt i Jonna Bachs "Fra rædslerne i skyttegravnen til freden i Løvel".

Landbrug og bondeliv har altid haft stor betydning her på egnen. I "To slægter og et bryllup i Bigum" beretter Ingrid Stage spændende om de barske forhold for tyende og om familiesammenhold. I "Slægten Bay fra Ø" fortæller Jens Egon Bay slægtsgårdens historie, og vi læser om barneår i Ø.

Christian Wammens artikel i dramadokumentarisk stil "Når bønder elsker" giver indblik i moral, svaghed og vennetjenester blandt øvrigheds personer og jævne folk i Vammen og omegn.

"Pige træd varsomt - thi scenen er skrå" er Else Nielsens historie om et mangeårigt arbejde med amatørteater i Løvel. Masser af byens borgere har deltaget i revy og lokalteater, der nærmer sig det professionelle. Bogens absolut flittigste skribent, Knud Erik Riisager, har med sædvanlig minutøs omhu skrevet "Hammershøj skole 1814 til 1970". Skolehistorie med klasse.

Interessante korte artikler som Hans Engbergs "En kommune etableres" og "Jamen hvad skal vi dog med Tjele på langs?" gør os klogere på Tjele kommunes opståen og om redaktionens arbejde.

Til overflod er der nogle vægtige personbeskrivelser. Steffen Møller er "En mønsterbryder fra Vorning" - en mand, der søgte nye opgaver.

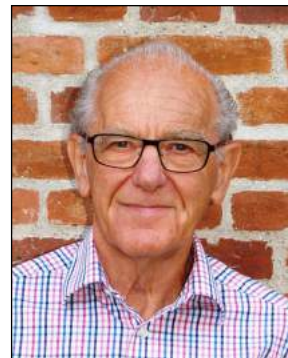
Marianne Lybek Witt beskriver en "Bedstemor på en tagryg" en historie om en kvinde, der efter et tumultarisk liv siger: "Der er altid en mulighed ude fra venstre".

I "Frank Hvam var også barn engang. Her!" fortælles om en harmonisk opvækst, skolegang og fri leg. Det er et kærligt portræt af hans fødeby Ørum på en morsom og positiv måde.

Fortsætter s. 18

Bogen giver et værdifuldt billede af mange hjørner af Tjele. Artiklerne er meget forskelligeartede, og sammen med de 12 foregående bøger giver de et overdådigt blik tilbage i egnens historie. De omkring 90 skribenters cirka 140 artikler er en skatkiste for gamle og nye Tjeleborgere.

Henning Simonsen

Her først i januar kan redaktionen med glæde konstatere, at årbogen har haft et forrygende godt salg, og de 600 eksemplarer er tæt på at være udsolgt. Tak til jer, der har støttet bogen med et køb og til dagligvarebutikkerne i den gamle Tjele Kommune for at yde uvurderlig hjælp med salget.

Redaktionen

Covid-19 og Mund- og Klovsyge.

2020 blev en trøls oplevelse med den nye sygdom Covid-19, som har spærret os inde, og hvor vi har gjort, hvad vi kunne for ikke at få kontakt med andre mennesker med risiko for at blive smittet.

Situationen minder mig om december 1951, hvor der var en mund- og klovsygeepidemi her i landet. Det er en sygdom, som kan være meget hård, især ved kvæg. Derimod bliver mennesker ikke syge af den. Mine forældres kvæg blev ramt af denne sygdom, og så blev ejendommen og dens beboere spærret inde. Der måtte ikke modtages gæster. I god afstand fra ejendommen stod der adgang forbudt skilte med en oplysning om, at der var mund- og klovsyge på ejendommen.

Det betød 0 skolegang, og mælkekusk og postbud måtte heller ikke komme på ejendommen. Den mælk, som normalt blev leveret til mejeriet, blev serveret for grisene i stedet for den syrnede mælk, de plejede at få. De må have nydt det!

Mit største problem dengang – jeg var 13 år – var, at når man ikke måtte forlade ejendommen og smitte naboernes køer, måtte man heller ikke komme i brugsen og købe de hundepropper, der skulle knaldes af nytårsafte!

Mund- og klovsyge er en virussygdom, som især rammer kvæg.

Skavankerne som følge af sygdommen ved malkekvæg kan være følgende:

Mælketab. Ydelsen vil i mange tilfælde blive halveret. - Kreaturerne afmagres.- Yverbetændelse

Blærer på mund, pletter og kløvrige og efterfølgende større sårddannelser- Nedsat ædelyst.

I de hårdest ramte tilfælde bliver køerne aldrig ydedygtige mere, og der må påregnes større besætningsreduktioner.

Tidligere var der mange små tilfælde af mund- og klovsyge. Men der forekom også alvorlige og store tilfælde.

I 1938-1939 blev således ca. 105.000 besætninger ud af landets ca. 200.000 besætninger ramt af sygdommen.

I 1951 blev ca. 27.000 besætninger ramt.

I 1982-1983 blev 21 besætninger på Fyn og 1 besætning på Sjælland ramt, og siden har vi ikke set denne sygdom her i landet.

Baggrunden for dette er bl.a., at hele besætningen på ejendommen bliver slået ned og begravet hurtigst muligt efter at sygdommen er konstateret, og staldene bliver rengjort og desinficeret. Endvidere er der indført kontrol med, at der ikke kommer udenlandsk kvæg ind i landet, og der er karantænebestemmelser, hvis det sker.

L. Yding Sørensen

Leo en gammel Vrådreng – savskærerens søn fra Vråvej nr. 7. Leo har beskrevet alle gårdene i Vrå www.pederstruphistorie.dk

GENERALFORSAMLING
TJELEGNENS LOKALHISTORISKE FORENING
Grundet corona vil dato blive meddelt senere!!!
Torvehallen. Jernbanegade 3, Hammershøj - 8830 Tjele

Dagsorden iflg. Vedtægternes § 5 således:

1. Valg af dirigent og skriftsfører
 2. Beretning for året 2020
 - a. Lokalhistorisk Forening - v/Karsten Sørensen
 - b. Bogselskabet - v/Lene Hove
 3. Regnskab 2020
Lokalhistorisk Forening samt Bogselskabet - v/Per Vester
 4. Budget 2021 og fastlæggelse af kontingent. - v/Per Vester
 5. Arbejdsplan for år 2021 - v/Karsten Sørensen
 6. Indkomne forslag.
 7. Valg af bestyrelse, suppleanter og revisorer – jfr. § 8
På valg er: Karsten Sørensen, Karen Vesterby, Jørgen Dalager og Marianne Lybæk-Witt
Bestyrelsessuppleanter: Hanne Holm og Linda G. Kranz
Revisorer: Svend Haakon Jensen og Knud Østergaard
Revisorsuppleant: Solveig Nielsen.
 8. Eventuelt.
-

Efter generalforsamling og kaffebord.

Når vi har vished for hvornår det vil være muligt, at afholde årets generalforsamling forventer vi at have en "fortæller" på plads.

Hold jer orienteret via Tjele Arkivets hjemmeside!

Registrering af medlemmer.

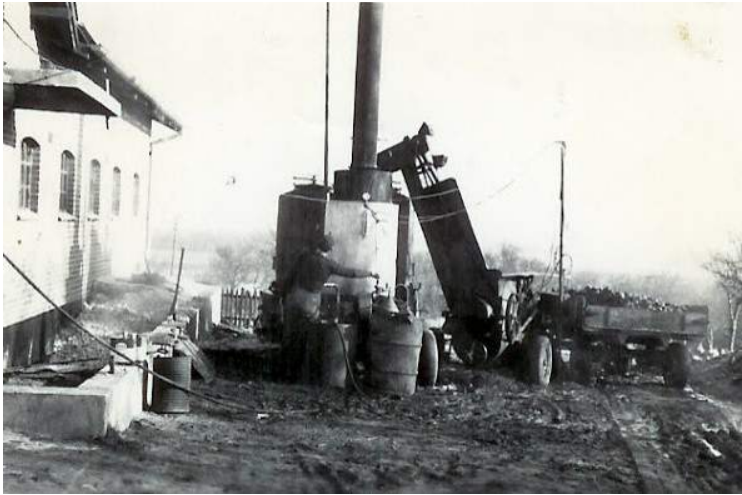
Mange medlemmer har fulgt bestyrelsens opfordring til at give os mobilnummer og e-mailadresse.
Hvis I ikke har gjort det endnu, så send gerne oplysningerne på en mail til:

kaper@lic-mail.dk

Med venlig hilsen
Per Vester
Kasserer

Udgravning til jernbanen

Kartoffelkogning i Pederstrup

Ingstrup Skole

Mie og Margrethe i Vrå ca. 1935

Familien Brøndum. Sødalvej 5

Varetur fra Brugsen i Rødning

Smedefamilien m.fl. i Rødning centrum